

Opgave 3 Over de redelijkheid van godsdienst

In september 2006 hield Paus Benedictus XVI een toespraak aan de universiteit van Regensburg in Duitsland. Hij wilde uitleggen dat het christelijke geloof niet onredelijk is. Om dat aannemelijk te maken zocht hij aansluiting bij vroege christenen en de Griekse wijsbegeerte.

In dit verband haalde hij een dialoog uit de 14de eeuw aan tussen een geleerde uit Perzië en de Byzantijnse keizer Manuel II waarin zij spraken over de verschillen tussen islam en christendom.

tekst 7

Keizer Manuel II zei: Laat me zien wat voor nieuws Mohammed heeft gebracht en u zult alleen slechte en onmenselijke dingen vinden, zoals zijn opdracht om het door hem gepredikte geloof met het zwaard te verbreiden. Geweld is onverenigbaar met de aard van God. God, zei de keizer, is niet blij met bloed en onredelijk handelen druist in tegen zijn aard. Wie iemand anders tot het geloof brengt, moet goed kunnen spreken en deugdelijk redeneren, zonder geweld en dreigementen.

naar: De islam volgens Paus Benedictus, NRC-Handelsblad van 18 september 2006

Paus Benedictus XVI lijkt de redelijkheid van het christendom te contrasteren met de door hem veronderstelde onredelijkheid van de islam.

Wat de redelijkheid van godsdienst aangaat, zou hij zich zowel op Thomas van Aquino kunnen beroepen als op Aboe Nasr al Farabi. Beiden schrijven immers over de verhouding tussen de filosofische rede en het religieuze geloof.

- 3p **12** Op wiens visie op de verhouding tussen rede en religie zou Paus Benedictus XVI zich ter verdediging van de redelijkheid van het christendom beter kunnen beroepen: op Thomas of op Al Farabi?

Beargumenteer je antwoord zo, dat van beide denkers duidelijk wordt hoe zij de verhouding tussen rede en religie zien.

De uitspraken die de Paus in zijn eerste publieke toespraak deed, leidden tot een golf van verontwaardiging. Zowel geestelijke leiders als politici noemden de uitlatingen van de paus ongelukkig, onverstandig, fout en zelfs leugenachtig.

tekst 8

Dat de paus de profeet Mohammed in één adem noemde met alles wat slecht en onmenselijk is, ook al citeerde hij iemand uit een ver verleden, leek dé steen des aanstoets. In zulke negatieve bewoordingen praten over Gods Gezondene is voor moslims blasfemie. Komen die woorden uit de mond van een niet-moslim, dan zijn ze niets minder dan een provocatie. Worden ze gebezigd door een regeringsleider als de paus, is dat in diplomatieke termen een onvriendelijke daad. (...)

Gisteren maakte de paus gebruik van de zondagse middagzege om zijn diepe spijt uit te drukken over de gekwetste reacties van zoveel moslims. Een verontschuldiging voor wat hij had gezegd, was dat niet. Hij wees erop dat de gewraakte passage deel uitmaakte van een middeleeuwse tekst die op geen enkele manier zijn persoonlijke gedachten uitdrukt. Zijn voordracht was juist een uitnodiging tot een openhartige en oprechte dialoog, met groot wederzijds respect.

Hier maakte de paus het zich iets te gemakkelijk. Hij noemde in zijn rede van dinsdag de keizerlijke ontboezeming onthutsend bruusk, maar distantieerde zich niet van de strekking.

naar: De islam volgens Paus Benedictus, opiniestuk van Dirk Vlasblom, NRC-Handelsblad van 18 september 2006

Wanneer het gaat om het spreken in het openbaar over religie, zoals de Paus deed, stelt de filosoof Habermas verschillende eisen aan de rationaliteit oftewel de rechtvaardigheid van religieuze uitspraken.

Zo stelt Habermas onder andere dat openbare uitlatingen over religie zowel de grondwet als het gezag van de wetenschap moeten aanvaarden.

- 4p **13** Welke twee andere eisen stelt Habermas aan de rationaliteit van religieuze uitlatingen in het publieke domein?

Beredeneer in hoeverre de uitspraken van Paus Benedictus XVI aan elk van deze twee eisen voldoen.

Paus Benedictus XVI zag zijn betoog als een pleidooi voor een oprechte dialoog, anderen vatten het op als provocatie van de Paus als machthebber. Foucault heeft een genealogie van macht beschreven, waarin onder andere pastorale macht wordt onderscheiden.

Men zou in dit geval wellicht van pastorale macht van de Paus kunnen spreken, omdat Paus Benedictus XVI de leider is van een religieuze instelling.

- 4p **14** Kunnen we bij de toespraak van de Paus spreken van pastorale machtstechniek, zoals Foucault dat bedoelt?

Verklaar je antwoord en leg daarbij uit hoe pastorale macht volgens Foucault werkt.

Paus Benedictus XVI streeft naar eigen zeggen naar een toenadering tot de islam in de vorm van een “openhartige en oprechte dialoog” (zie tekst 8). Hij is niet de eerste paus die toenadering zoekt tot de islam.

tekst 9

Benedictus wijkt op één punt af van de lijn van zijn voorganger Johannes Paulus II. Die betrad in 2001 als eerste paus een moskee (in Syrië) en maakte veel werk van toenadering tot de islam. Ook Benedictus spreekt zich uit voor betere betrekkingen, maar hij verbindt die, anders dan zijn voorganger, aan voorwaarden. Vrijheid van godsdienst, zegt Benedictus, is een medaille met twee kanten. Als moslims in het christelijke Westen hun religie vrijelijk willen beleven, moeten christenen in de islamitische wereld dat ook kunnen.

naar: De islam volgens Paus Benedictus, opiniestuk van Dirk Vlasblom, NRC-Handelsblad van 18 september 2006

Paus Benedictus XVI geeft aan betere betrekkingen te willen met de islam om vreedzaam te kunnen samenleven.

Voor een vreedzaam samenleven van gelovigen en niet-gelovigen stelt de filosoof Taylor een manier voor die hij overlappende consensus noemt.

- 3p **15** Kan de door Taylor bepleite benadering van de overlappende consensus ook van toepassing zijn op de “openhartige en oprechte dialoog” tussen christendom en islam, waarover Paus Benedictus XVI spreekt?
Beargumenteer je antwoord en leg daarbij uit wat Taylor bedoelt met ‘overlappende consensus’.

Naar aanleiding van deze discussie schrijft hoogleraar middeleeuwse geschiedenis Peter Raedts over de verhouding tussen rede en religie in de Arabische wereld ten tijde van de Europese middeleeuwen.

Hij stelt dat er in de islam tegelijkertijd een traditie is in de Arabische wereld die ook uitging van de redelijkheid van God / Allah, namelijk die van Avicenna en Averroës. Verder stelt hij dat de paus ten onrechte niet ingaat op de christelijke traditie van Tertullianus, die er juist van uitging dat God niet redelijk is, maar boven alle rede verheven en zich zelfs niet aan zijn eigen woord hoefde te houden.

tekst 10

Zoals te verwachten valt, spreekt de paus vanuit het standpunt van het geloof en dit standpunt zal ik proberen te verhelderen. (...)

De ene opvatting is dat er nooit een tegenstelling kan bestaan tussen geloof en wetenschap. De schepping, de zichtbare werkelijkheid, is Gods werk, en de menselijke rede weerspiegelt Gods eeuwige rede. Mensen die logisch en zuiver denken, denken als het ware met God mee; dat was het standpunt van keizer Manuel II en het is ook het standpunt van de paus.

Al rond 200 riep de kerkvader Tertullianus uit dat er geen vergelijk mogelijk was tussen Athene en Jeruzalem, tussen de Academie en de Kerk, en hij eindigde met de uitspraak: Ik geloof omdat het absurd is.

Tijdens zijn lezing komt de paus nog een keer terug bij de islam en daar doet hij iets heel vreemds. Hij citeert de Andalusische theoloog Ibn Hazn, een tiende-eeuwse hardliner, die verkondigd heeft dat God absoluut transcendent is en aan niets gebonden, zelfs niet aan zijn eigen woord. Die opvatting acht de paus representatief voor de hele islam, zodat in zijn toespraak een tegenstelling gecreëerd wordt tussen een wetenschapsvriendelijk christendom en een wetenschapsvijandelijke islam.

bron: Rome was niet altijd zo rationeel, opiniestuk van Peter Raedts, NRC-Handelsblad van 18 september 2006

Al Farabi onderscheidt drie soorten redeneringen die door drie typen mensen worden gebruikt die tot inzicht komen in de waarheid.

Volgens Raedts (in tekst 10) komen er zowel in het christendom als in de islam interpretaties van het geloof voor die meer of minder redelijk zijn en daarmee wetenschapsvriendelijk kunnen worden genoemd.

Bij zowel christendom als islam zijn echter ook interpretaties die wetenschapsvijandig kunnen worden genoemd.

- 5p **16** Welke drie redeneringen van typen mensen onderscheidt Al Farabi bij het komen tot inzicht in de waarheid?

Beargumenteer welke van deze drie redeneringen tot een wetenschapsvriendelijke visie en welke tot een wetenschapsvijandige visie zouden kunnen leiden.